

**Birgivi'nin "Risâle fi beyâni ahvâli atfâli'l-muslimîn" Eseri Üzerine
Kelâmî ve Fıkhî Bir Bakış**
**A Theological And Jurisprudential Perspective On Birgivi's "Risala fi
bayan ahwâl atfâl al-muslimîn"**

Gürkan KARABABA-Mahmut Ramazan BÖBER

Doktorant-Doktorant, The World Islamic Sciences & Education University, The World
Islamic Sciences & Education University
gurkankarababa@gmail.com-mahmutbober@gmail.com **Orcid:** 0009-0008-1344-3114-
0009-0007-0186-5734

Atıf/©: Karababa-Böber, Gürkan-Mahmut Ramazan. Birgivi'nin "Risâle fi beyâni ahvâli
atfâli'l-muslimîn" Eseri Üzerine Kelâmî ve Fıkhî Bir Bakış, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dergisi* 13-25 (Ocak 2026), 85-106

Citation/©: Karababa-Böber, Gürkan-Mahmut Ramazan. "A Theological And
Jurisprudential Perspective On Birgivi's "Risala fi bayan ahwâl atfâl al-muslimîn", *Kafkas University
Faculty of Divinity Review* 13-25 (January 2026), 85-106

Makale Bilgisi / Article Information:

Doi: 10.17050/kafkasilahiyat.1808046

Type / Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Geliş Tarihi: 21 October / Ekim 2025

Accepted / Kabul Tarihi: 8 November / Aralık 2025

Published / Yayın Tarihi: 15 January / Ocak 2024

Volume / Cilt: 11; **Issue / Sayı:** 21; **Pages / Sayfa:** 85-106

Suggested ISNAD Citation: Karababa-Böber, Gürkan-Mahmut Ramazan , "Birgivi'nin "Risâle fi
beyâni ahvâli atfâli'l-muslimîn" Eseri Üzerine Kelâmî ve Fıkhî Bir Bakış", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi Dergisi* 13/25 (Ocak-January 2026), 85-106

Notlar/Notes

**Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.
Turnitin/Ithenticate/İntihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir**

Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/İntihal

Licenced by CC-BY-NC ile lisanslıdır

www.dergipark.org.tr

Birgivi’nin “Risâle fi beyâni ahvâli atfâli’l-müslimîn” Eseri Üzerine Kelâmî ve Fıkıhî Bir Bakış¹

Gürkan KARABABA-Mahmut Ramazan BÖBER

Öz

Aslen Balıkesirli olan Birgivi (öl. 981/1573), sahip olduğu dinî ve ahlâkî vasıflarla Osmanlı uleması içerisindeki önemli şahsiyetlerden biridir. Birgi’ye yerleştikten sonra bölgedeki sosyal ve dinî meselelere kayıtsız kalmayan müellifin, kendi dönemindeki dinî, ahlâkî, sosyal ve siyasî meselelere özel bir önem verdiği ve bunlara dair görüşlerini çekinmeden ortaya koyduğu görülmektedir. Sahip olduğu ilmî şahsiyetinin yanı sıra eserlerinde çağının sosyal hayatını ve problemlerini yansıtmaya büyük önem arz etmektedir. Bu makalede, Birgivi’nin “Risâle fi beyâni ahvâli atfâli’l-müslimîn” isimli eseriyle kelâm ve fıkıh ilimlerine katkılarında bulunduğu ileri sürülmektedir. Çalışmada bahsi geçen eserin Kelâm ve fıkıh ilimleri açısından incelenmesi ve alana yaptığı katkıların tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışma, Birgivi’nin Birgi’ye yerleştikten sonra vefat eden oğlunun üzüntüsüyle başa çıkmak için kaleme aldığı risalesini incelemesi ve onun şeri ilimlere olan katkısını tespit etmesi bakımından önem arz etmektedir. Araştırmada veri toplama ve analiz etme yöntemlerinden faydalanılarak elde edilen sonuçlar metne tarafsızca yansıtılacaktır. Çalışmanın sonucunda, müellifin kaleme aldığı bu risalenin hemen başında İstanbul’daki tedrisini tamamlayıp Birgi’ye yeni geldiği ve burayı çok sevdiği görülmüştür. Bölgeye dair yaptığı duadan hemen sonra risaleyi yazma sebebini zikreden Birgivi’nin, konuyu altı bölümden oluşan sistematik bir düzende ele aldığı saptanmıştır. Sırasıyla alimlerin küçük yaşta ölen çocukların durumu hakkındaki görüşlerine, bu çocukların anne ve babalarına faydalarına, berzah aleminde ruhların durumuna, kabir ziyaretine, ölümlerin ardından yapılan dua ve sadakaların durumuna ve musibetlere karşı sabredilmesine dair değerlendirmelerde bulunmuştur. Çok sayıda âyet ve hadis zikreden müellif, konuların doğru şekilde anlaşılması için önemli delillendirmelerde bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, Fıkıh, Birgivi, Çocuk, Ölüm, Ahvâli atfâli’l-müslimîn.

¹ Bu çalışma 11-12 Nisan 2025 tarihinde İzmir’de düzenlenen “İzmir’de İlmî ve Kültürel Hayat Uluslararası Sempozyumu (14 - 16. yy.) (Âlimler, Eserler, Kurumlar, Fikirler ve Toplumsal Yansımalar)” sempozyumunda sunulan tebliğin makale formatında düzenlenmiş halidir.

A Theological and Jurisprudential Perspective On Birgivi's "Risala Fi Bayan Ahwâl Atfâl Al-Muslimîn"

Gürkan KARABABA-Mahmut Ramazan BÖBER

Abstract

Birgivi (d.981), originally from Balıkesir, is one of the most important figures among the Ottoman scholars with his religious and moral qualities. After settling in Birgi, he paid special attention to the religious, ethical, social and political issues of his time and expressed his views on them without hesitation. In addition to his scholarly personality, it is of great importance that he reflected the social life and problems of his time in his works. It is argued that Birgivi contributed to the sciences of kalam and fiqh with his work "Risala fi Bayân Ahwâl Atfâl al-Muslimîn". It aims to analyze the treatise in terms of the sciences of kalam (theology) and fiqh and to determine its contributions to the field. It is important in terms of analyzing the treatise, which is written by Birgivi -one of the scholars of Izmir- to cope with the grief of his son who passed away after settling in Birgi, revealing his world of thought and determining his contribution to the Islamic sciences with this treatise. The results obtained by using data collection and analysis methods will be reflected in the text objectively. As a result, it was observed at the very beginning of this treatise, Birgivi had just arrived in Birgi after completing his studies in Istanbul and that he loved the place very much. Immediately after his prayer for the region, Birgivi mentions the reason for writing the treatise and discusses the subject in a systematic order consisting of six chapters. He discusses the views of scholars on the condition of children who die at a young age, the benefits of these children to their parents, the condition of souls in the realm of the afterlife, visiting the grave, prayers and alms after the dead, and patience in the face of calamities. The author cites many verses and hadiths and provides important proofs for a proper understanding of the issues.

Keywords: Kalâm, Fiqh, Birgivi, Child, Death, Ahwâl Atfâl al-Muslimîn.

GİRİŞ

16. yüzyıl Osmanlı düşünce ve ilim dünyasında derin izler bırakan önemli âlimlerden biri olan Birgivi Mehmed Efendi (öl. 981/1573), yalnızca kendi döneminde değil, sonraki süreçte de Osmanlı ulemasının görüşlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Dinî ilimlerin yanı sıra dil ve felsefe gibi farklı sahalarda da geniş bir birikime sahip olan Birgivi, ilmî düşüncesinde Kur'an ve Sünnet merkezli bir din anlayışını esas almış; bid'at, hurafe ve yanlış inançlara karşı mücadele etmeyi temel bir görev olarak görmüştür. Özellikle ahlâk, tasavvuf, fıkıh ve kelâm alanlarındaki eserleri, İslam toplumunun dinî bilincini güçlendirmeyi hedefleyen bir ıslah hareketinin temsilcisi niteliğindedir.

Bu çalışma, Birgivi'nin kelâm ve fıkıh ilimlerinin kesişim noktasında kaleme aldığı "Risâle fi beyâni ahvâli atfâli'l-muslimîn" adlı eserini konu edinmektedir. Müellif, bu risalede erken yaşta vefat eden Müslüman çocukların ahiretteki durumunu ele almakta; bu çerçevede ilahi adalet, kader, sabır ve ebeveynin imtihanı gibi temel inanç meselelerini

tartışmaktadır. Risale, bir yandan çocukların dinî sorumlulukla ilişkisini kelâmî bir bakışla incelerken, diğer yandan sabır, musibet ve sevap ilişkisini fikhî-ahlakî temeller üzerinde değerlendirir. Eserin dikkat çekici yönlerinden biri, Birgivî'nin bu konuyu hem teolojik hem de ahlaki bir perspektifle bütüncül biçimde ele almasıdır. Müellif, kendi döneminde yaygın olan bazı yanlış inanç ve uygulamalara karşı Kur'an ve hadis merkezli bir bakış açısı geliştirmiş; ölüm, sabır ve musibet konularını halkın dinî terbiyesini hedefleyen bir üslupla işlemiştir. Bu yönüyle risale, sadece bireysel bir tefekkür ürünü değil, aynı zamanda Osmanlı toplumundaki dinî algıyı ıslah etmeye yönelik bir metin olarak değerlendirilebilir.

Birgivî'nin bu eseri, literatürde erken yaşta ölen çocukların dinî statüsünü ele alan az sayıdaki metinlerden biridir. Modern döneme kadar uzanan tartışmalarda da bu risale hem kelâmî bir kaynak hem de ahlakî bir referans metni olma özelliğini sürdürürken fikhî bir kaynak olma hüviyetini de korumuştur. Bununla birlikte, eser üzerine yapılmış müstakil akademik incelemelerin sınırlı oluşu, bu çalışmanın temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın amacı bahsi geçen risaleyi kelâm ve fıkıh ilimleri açısından inceleyerek, Birgivî'nin konuya dair özgün yaklaşımını ortaya koymaktır. Araştırmada, risalenin içeriği tematik olarak analiz edilmiş; metindeki kavramsal çerçeve, kaynak kullanımı ve ilmî yöntemi açıklığa kavuşturulmuştur.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Birgivî'nin hayatı, ilmî şahsiyeti ve eserlerinin genel çerçevesi tanıtılmakta; böylece müellifin düşünsel arka planı ortaya konulmaktadır. İkinci bölüm, eserin yapısını, kullandığı kaynakları ve ele aldığı temel temaları incelemekte; risalenin ilmî bağlamını ve muhtevasını çözümlemektedir. Üçüncü bölümde ise, söz konusu eser kelâm ve fıkıh ilimleri açısından değerlendirilmekte, ayrıca erken yaşta vefat eden çocuklar meselesinin İslam düşüncesi içerisindeki yeri tartışılmaktadır.

1. BİRGİVÎ VE “RİSÂLE FÎ BEYÂNİ AHVÂLİ ATFÂLİ'L-MÜSLİMİN” İSİMLİ ESERİ

1.1. Birgivî'nin Hayatı ve İlmi Şahsiyeti

Asıl adı Takıyyüddin Mehmed olan ve Birgivî Mehmed Efendi olarak tanınan Birgivî, 10 Cemâziyelevvel 929/27 Mart 1523 tarihinde Balıkesir'de dünyaya gelmiştir. Erken yaşlardan itibaren ilimle tanışmış ve eğitimine babasının gözetiminde başlamıştır. Sahip olduğu ilmî merak, onu daha sonra İstanbul'a götürmüş ve burada dönemin önde gelen âlimlerinden dersler almasına zemin hazırlamıştır. İstanbul'daki eğitimini tamamladıktan sonra müderrislik yapmaya başlayan Birgivî, zamanla birçok farklı resmi göreve de atanmıştır. Bilhassa, Sultan II. Selim'in hocası Birgili Atâullah Efendi'nin İzmir Birgi'de yaptırdığı medreseye müderris olarak tayin edilmesi, onun ilmî kariyerinin en önemli dönüm noktalarından birini oluşturmuştur. İzmir'in Birgi kasabasındaki medresede geçen ömrü boyunca hem dersler vermiş hem de halkı irşad etmeye çalışmıştır. Burada, halk

arasındaki meşhur ismi “Birgivi”yi kazanmış, yaşadığı sürece burada saygı gören bir müderris olarak tanınmıştır. Birgivi’nin derslerinden faydalanmak isteyen öğrenciler, Birgi’ye akın etmiş, onun ilmî ışığından faydalanmak istemiştir.

Birgivi, sadece Hanefi mezhebinin savunucusu olmakla kalmamış, aynı zamanda dil ve fıkıh alanındaki derin bilgisinin yanı sıra tasavvufî düşüncelerle de tanınmıştır. Dönemin ilmî sahasında kazandığı birikim onun hem İslam ahlakı hem de tasavvuf alanlarında derinleşmesine olanak tanımıştır. Tasavvuf alanındaki düşünceleri, onu dönemin mutasavvıflarından önemli ölçüde ayırmıştır. Geleneksel tasavvuf anlayışına mesafeli duran Birgivi, tasavvufun içerisindeki bid’atlarla ciddi bir mücadele içine girmiştir. Ona göre tasavvufî bir yaşam biçimi, bireylerin günlük hayatlarında İslam’ın temel prensiplerine sıkı sıkıya bağlı kalmalarını gerektiren bir süreçtir. Bu bakış açısıyla, tasavvufun, halk arasında yanlış anlaşılması ve bid’atler ile hurafelerle iç içe geçmesi konusunda ciddi eleştirilerde bulunmuştur. Osmanlı toplumunda tasavvuf adı altında icra edilen birçok ritüelin usûlünce uygulanmadığını, bu tür uygulamaların ise dinî açıdan birtakım sapmalara yol açabileceğine dikkat çekmiştir.

Birgivi’nin çalışmaları, onun sosyal ve dinî yapı içerisindeki yanlışları düzeltmeyi amaçlayan bir perspektife sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İslam’ın temel kaynakları olan Kur’an ve sünnet ışığında, günlük yaşamda uygulanması gereken doğru dinî prensiplere vurgu yapmıştır. Özellikle, Osmanlı toplumunun dinî pratiklerinde gördüğü aksaklıkları ve sapmaları eleştirerek, halkın doğru dinî eğitimi alması gerektiğini savunmuştur. Bu doğrultuda, bir dizi eseriyle halkı dinî açıdan bilinçlendirmeye çalışmış ve tasavvufî düşüncelerinin doğru bir şekilde anlaşılmasını hedeflemiştir. Arap dili grameri, ahlâk, tasavvuf, fıkıh, akaid, tefsir, kıraat ve hadis gibi çeşitli ilmî sahalarda eserler telif eden Birgivi’nin ilmî mirası oldukça geniştir. Eserlerinin çoğu, İslam ahlakı, tasavvuf, fıkıh ve kelâm gibi alanlardaki derin birikimlerini ve özgün bakış açısını yansıtmaktadır. Söz konusu eserlerin en mühim özelliklerinden biri, İslam’ın temel referanslarına istinaden bir yaşam modeli sunmaları ve toplumu bu ilkeler çerçevesinde eğitme idealini gütmeleridir.

Birgivi, aynı zamanda dönemin diğer Osmanlı ulemasından farklı olarak daha özgün bir bakış açısı geliştirmiştir. Çağdaşlarının fikirlerinden etkilenmiş olsa da zamanla kendi özgün düşüncelerini oluşturmuş ve bu düşünceleriyle, Osmanlı’daki dinî anlayışa farklı bir boyut kazandırmıştır. Bu özgünlük, onu İslam dünyasında tanınan önemli bir ilim adamı yapmıştır. Tasavvuf anlayışı, İslam ahlakı ve dinî pratiklere dair ortaya koyduğu fikirlerle, başta Osmanlı uleması olmak üzere diğer Müslüman alimleri de etkilemiştir.

Birgivi, 981 yılı Cemâziyelevvel ayında/ Eylül 1573’te İstanbul’daki bir seyahati sırasında vebaya yakalanarak elli iki yaşında vefat etmiştir. Vefatından sonra, cenazesi doğduğu kasaba olan Birgi’ye getirilmiş ve burada defnedilmiştir.

1.2. Birgivi’nin Hayatı ve İlmi Şahsiyeti

Eserini Birgi’ye geldikten sonra telif eden Birgivi, girişte risaleyi yazma sebebini paylaşmaktadır. Birgi kasabasını ve insanlarını övdükten sonra risaleyi oğlu Ahmed Halim’in vefatından duyduğu derin üzüntü üzerine yazdığını ifade eder.

Müellifin kelâmıla ilgili eserleri içerisinde kabul edilen bu risale, sufi ve yumuşak bir üslup içerisinde kaleme alınmıştır. Âyet ve hadislerden yararlanmış olmakla beraber peygamber ve sûfilerden kıssalar nakledilmiştir. Ancak aktardığı çoğu kıssanın kaynağı belli değildir; örneğin İsa, Musa, Yahya, Davud, Süleyman ve Eyüp peygamberlerin kıssalarında herhangi bir kaynak belirtmemiş ve sadece olayı nakletmiştir. Özellikle karşılaşılan musibetlere karşı sabredilmesiyle ilgili bölümde Hz. Eyüp’ün yaşadığı sıkıntıyı detaylarıyla birlikte nakleder. Ayrıca gerekli gördüğü yerlerde dilsel açıklamalarda bulunarak konuyu açıklığa kavuşturmuştur.²

Birgivi, risalesinde birçok önemli eserden istifade etmiş olup, başvurduğu temel kaynakların başında aşağıdaki eserler yer almaktadır:

- Buhârî (v. 256/870): *el-Câmi’u’s-Sahîh*
- Müslim (v. 261/875): *el-Câmi’u’s-Sahîh*
- Ebû Bekir el-Mâverdî (v. 450/1058): *el-Hâvî*
- Tirmizî (v. 285/898): *Nevâdiru’l-Usûl*
- Gazzâlî (v. 505/1111): *İhyâ’u Ulûmi’d-Dîn*
- Ebû’l-Leys es-Semerkindî (v. 373/983): *Tenbîhu’l-Gâfilîn ve Bostânu’l-Ârifîn*

Risâle fî beyâni ahvâli atfâli’l-müslimîn adlı eser muhtevası bakımından, Müslüman çocukların erken yaşta vefatları bağlamında İslâmî düşüncenin temel meselelerini ele alan sistematik bir çalışmadır. Altı ana başlık altında toplanan bu konular hem bireysel hem de toplumsal anlamda ölüm ve çocuklar konusunda dinî algının şekillenmesine katkı sağlamaktadır. Eserde öncelikle İslam alimlerinin küçük yaşta ölen çocukların durumu hakkındaki farklı görüşlerine yer verilerek çocukların dinî sorumluluktan muafiyetleri çerçevesinde ahiret hayatındaki konumları tartışılmaktadır. Ardından, erken yaşta vefat eden çocukların anne ve babalarına manevi faydaları anlatılmakta; bu kaybın sabırla karşılandığında ebeveynler için bir sevap vesilesi olabileceği vurgulanmaktadır. Berzah âleminde ruhların durumu başlığı altında ise, ölüm ile kıyamet arasındaki süreçte ruhların geçirdiği hallere dair çeşitli görüşler sunulmaktadır. Kabir ziyareti, hem yaşayanların ölümlerle bağlarını sürdürme biçimi hem de dinî bir bilinçlenme aracı olarak ele alınırken; ölümler için verilen sadaka ve edilen duaların etkisi hem bireysel ibadet hem de toplumsal dayanışma açısından değerlendirilmiştir. Son olarak karşılaşılan musibet ve zorluklar karşısında sabretmenin dünyevi ve uhrevi faydaları açıklanmakta, sabrın bir iman göstergesi olduğu hatırlatılmaktadır. Bu bağlamda eser, erken yaşta vefat eden çocuklar

² Takiyüddin Mehmed Birgivi, *Resâilu’l-Birgivi*, thk. Ahmed Hâdî el-Kassâr (Beyrut: Dâr’ul-Kutubi’l-İlmiyye, 2011), 108-109.

ekseninde şekillenen bir dizi teolojik, ahlaki ve toplumsal meseleyi bütüncül bir yaklaşımla ele almaktadır.

2. "RİSÂLE FÎ BEYÂNİ AḤVÂLİ AṬFÂLİ'L-MÜSLİMÎN" İSİMLİ ESERİN KELÂM İLMİNDEKİ YERİ

2.1. "Risâle fî beyâni aḥvâli atfâli'l-müslimîn"de Geçen Kelâmî Konuların Analizi

Bu bölümde eser, kelâm ilminin ilgili meseleleri çerçevesinde analiz edilecek; sırasıyla, küçük yaşta vefat eden çocuklar hakkındaki âlimlerin görüşleri, bu çocukların anne ve babalarına sağladığı uhrevî faydalar ile berzah âleminde ruhların durumu başlıkları ele alınacaktır.

2.1.1. Alimlerin Küçük Yaşta Ölen Çocuklar Hakkındaki Görüşleri

Birgivî, erken yaşta vefat eden çocukların ahiretteki durumuna ilişkin İslam âlimlerinin görüşlerini sistematik biçimde özetlemektedir. Buna göre, peygamber çocuklarının cennette oldukları konusunda ulema arasında ittifak bulunmaktadır. Müslüman çocuklar hakkında ise iki görüş mevcuttur. Birinci görüşe göre bu çocuklar cennettedir; bu yaklaşım Tûr Suresi 21. âyete³ dayandırılmakta ve Birgivî, bu görüşü desteklemek üzere Nevevî (öl. 676/1277)'den de alıntılar yapmaktadır. İkinci görüş ise tevakkuf yani hükmü Allah'a havale etme yönündedir; bu görüşü benimseyenler, Hz. Âişe'den nakledilen bir rivâyeti delil getirerek çocukların ahiretteki durumunun kesin olarak bilinmesinin mümkün olmadığını savunmuşlardır.

Müşrik çocukları hakkında ise üç farklı görüş öne sürülmüştür. İlk görüş, bu çocukların cehennemde olacağı yönündedir; bu görüşü savunan ulemanın çoğunluğu, müşrik çocuklarının ebeveynlerine tabi oldukları gerekçesiyle bu sonuca ulaşmıştır. İkinci görüş ise tevakkuf ilkesine dayanmaktadır. Beydâvî (öl. 685/1286)'den yapılan bir nakille bu çocukların cennet veya cehennemde olmayacağı ancak Allah'ın kendilerine özel bir muamelede bulunabileceği ifade edilmiştir. Üçüncü ve en müsamahalı yaklaşım ise bütün çocukların İslam fitratı üzere doğduğu prensibine dayanarak erken yaşta vefat eden tüm çocukların cennete gireceğini savunmaktadır. Bu görüş, ilahi adalet ve rahmet ilkeleri doğrultusunda çocuklara özel bir muamele yapılacağı düşüncesiyle temellendirilmiştir.⁴

Birgivî, âyet ve hadisler üzerinden aktardığı bu görüşlerin herhangi bir fikhî değerlendirmesini veya açıklamasını yapmaz. Konuyla ilgili zikredilen hadisler arasında tearuz mevcuttur; ancak o bunlara değinmez sadece görüşleri nakletmekle kalır. Onun

³ "İman eden, soylarından gelenlerin de aynı iman ile kendilerini izledikleri kimselerin yanlarına bu zürriyetlerini katacağız; bununla birlikte kendi amellerinden de bir şey eksiltmeyeceğiz. Herkes kendi yapıp ettiğinin hesabından kendisi sorumlu olacaktır."(*Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), et-Tûr 52/21.)

⁴ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 105-106.

burada böyle bir yol izlemesinin sebebi risalenin asıl maksadı olan çocukların ahirette anne babalarına şefaathçi olması ve karşılaşılan musibete sabredilmesiyle ilgili olabilir. Ayrıca, Müslüman çocuklar hakkında hükmün cennet ve tevakkuf arasında olması da onun bu konuda tartışmaya girmesini engellemiş olabilir.

2.1.2. Erken Yaşta Ölen Çocukların Anne ve Babalarına Faydaları

Erken yaşta ölen çocukların anne ve babalarına ahirette faydaları olacağına dair birçok rivâyet⁵ mevcuttur. Özellikle hadislerde üç çocuk, iki çocuk veya bir çocuk şeklinde geçen rivâyetler ölen çocukların ahirette anne ve babalarına şefaathçi olacağına işaret etmektedir. Bu çocukların cehennem ateşiyle ebeveynleri arasında bir perde olmasından maksat budur.⁶ Bu bölümde üzerinde durulan diğer bir husus, çocuklara şefkat gösterilip öpülmesidir ve onlara karşı şefkatli olunmasıdır; çünkü bu fiil Allah’ın merhametini kazanmanın en önemli vesilelerindedir. Geçen rivâyetlerde çocuklarını hiç öpmeyen kimselere merhamet edilmeyeceği vurgulanmış ve inananların bu konuda hassas olması tembih edilmiştir.⁷ Ayrıca aileyle vakit geçirmenin önemine ve sevabına değinilmiştir. Hz. Peygamber’e sorulan "Aileyle birlikte oturmak mı daha efdal yoksa mescitte oturmak mı?" sorusuna "Ailenin yanında bir saat oturmak benim bu mescidimde (yapacağın) itikaftan daha hayırlıdır."⁸ şeklinde verdiği cevap aileyle geçirilen vakitteki sevabın büyüklüğünü ortaya koymaktadır.⁹

2.1.3. Ruhların Berzah Alemindeki Durumu

Ruhların durumu hakkında konuşma konusunda iki farklı görüş bulunmaktadır. Bir grup insan bu konuda konuşmayı caiz görürken bazıları bunu caiz görmez. Ancak Birgivi bu görüşlerin kime ait olduğunu açıklamaz. Ruhun mahiyeti ile ilgili olarak da onun latif bir cisim olduğunu, kendi başına mevcut olduğunu ve ölümden sonra da kalıcı olduğunu savunmuştur. Sahabe ve tabiînin tamamı tarafından böyle kabul edildiğini aktaran Birgivi, bunun âyet ve hadislerle de desteklendiğini söylese de bu konuda herhangi bir nakilde bulunmaz.¹⁰

⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-Şâhih*, nşr. Muhammed Zühayr b. Nasr (b.y.: Dâru Tavki’n-Necât, 1422/2001), 2/110, 1381 ve 9/101, 7310; Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi’u’s-Sahîh* (Beyrut: Dâru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, tarih yok), 4/2028; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî Tirmizî, *el-Câmi’u’s-Şâhih*, thk. Ahmed Şakir vd. (Mısır: Matbaatü Mustafa el-Bânî el-Halebî, 1395), 3/368, 1062.

⁶ Birgivi, *Resâilu’l-Birgivi*, 108-111.

⁷ Birgivi, *Resâilu’l-Birgivi*, 111-112.

⁸ Ebû’l-Leys İmâmü’l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkindî Semerkandî, *Tenbih’l-Gafilîn bi Ahadîsi’l-Enbiyâ ve’l-Murselîn*, thk. Yusuf Ali Bedîvî (Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 1921), 1/342.

⁹ Birgivi, *Resâilu’l-Birgivi*, 112.

¹⁰ Birgivi, *Resâilu’l-Birgivi*, 114.

Ölümünden sonra ruhun bulunduğu yerle ilgili nakilde bulunarak nebilerin ruhlarının adn cennetinde, şehitlerin Firdevs cennetinde, Müslüman çocuklarının ise kıyamete kadar Misk dağlarının yanında cennet kuşlarının kursaklarında olduğunu aktarmıştır. Müşrik çocuklarının ruhları ise kıyamete kadar cennette dönerler ama burası onlar için kalınacak yer değildir; onlar müminlere hizmet ederler. Kafir ve münafıkların (çocuklarının) ruhları ise cehennemde ateşe hapsolüp sabah akşam azap görürler. Ayrıca müminlerin ruhlarının berzah âleminde hapsolmediğini, aksine istedikleri vakit buraya girip çıktıklarını ifade etmektedir.¹¹

Burada değinilen bir diğer husus da kabir azabı konusudur. Bazı alimler kabir azabını inkâr ederken bazıları kabul etmiştir. Kabir azabının mahiyetiyle ilgili olarak İslâm âlimleri arasında ruhla mı, bedenle mi yoksa her ikisiyle birden mi cereyan edeceği hususunda çeşitli görüş ayrılıkları mevcuttur. Bu bağlamda Birgivî, kabir azabının yalnızca ruha mı yoksa bedene veya her ikisine birlikte mi yönelik olduğu şeklindeki tartışmalara temas eder. Ancak o, bu ihtilaflara tafsili olarak girmemekte; kendisi için esasen önemli olanın kabir azabının hak olduğuna iman etmek olduğunu vurgular. Nitekim Birgivî, bu tür meselelerde azabın keyfiyetine dair detaylara girmenin zaruri olmadığını, esas olanın kabir azabının varlığını tasdik etmek olduğunu ifade eder.¹² Her ne kadar Birgivî'nin “keyfiyet” vurgusu, Selefi düşüncenin ilâhiyyât konularında benimsedikleri “keyfiyet” yaklaşımıyla örtüşse de kelâm mezheplerinde keyfiyet, nakle dayalı sem'iyât meselelerinin açıklanmasında yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Kabir azabı konusunun nakil ile açıklanan sem'iyât meselelerinin altında ele alınması hasebiyle keyfiyet yaklaşımı sem'iyât meselelerinde uygulayan kelim mezhepleriyle paralellik gösterir.

Risalenin ilerleyen kısmında kabir azabından korunmak için yapılması gereken ibadet ve davranışları aktarmaktadır. Buna göre Cuma gecesi kılınacak iki rekât namazda belirli sayıda bazı âyetlerin okunması kabir azabından korur.¹³ Birgivî, kabir azabından Allah'a sığınmanın her Müslümanın üzerine vacip olduğunu söyledikten sonra kişinin kabrine hazırlık yapmasını tembihler. Zira birçok kişi kabre girdikten sonra iyi ameller yapmak için izin ister; ancak kişiye bu izin verilmez ve bu kimse pişmanlık içindedir. Bu yüzden akıllı kimsenin ölümü düşünmesi ve hazırlık yapması gerektiğini ifade eder.¹⁴

2.2. “Risâle fi beyâni aḥvâli atfâli'l-müslimîn”in Kelâmî Yönü

Birgivî'nin bu risalesindeki kelâmî yönü tespit etmek üzere şu temel sorulara cevap aranacaktır: Risalede ve özellikle Müslüman çocukların ahiretteki durumları meselesi bağlamında delil kavramı ne anlam ifade etmekte ve hangi sınırlar içerisinde

¹¹ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 114-115.

¹² Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 115-116.

¹³ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 116.

¹⁴ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 118.

kullanılmaktadır? Birgivî tartışmalı meselelerde hangi bilgi kaynaklarına başvurmakta ve ihtilafları nasıl ele almaktadır? Bu meseleleri ele alırken önceki mezheplerin görüşlerini mi takip etmekte, yoksa yeni bir fikir mi ileri sürmektedir?

2.2.1. Kelâm Metodu

Birgivî, risalesinde meseleleri incelerken belirli bir yöntemsel şema izlemektedir. Öncelikle, tartıştığı konunun farklı mezhepler arasında ihtilaflı olduğunu vurgulayıp meseleyi mantıksal ve aklî taksimlerle ayrıştırarak ele alır. Konuyu önce iki temel görüş (örneğin kabir azabını kabul edenler ve reddedenler) şeklinde bölümlere ayırır; ardından bu görüşleri detaylandırıp alt başlıklara ayırarak ihtilaf noktalarını daha belirgin hale getirir. Kabir azabında olduğu gibi, kabul edenleri kendi içinde tekrar tasnif ederek azabın mahiyeti ve kapsamı konusundaki görüş farklılıklarını sistematik biçimde ortaya koyar. Aynı yöntemsel şema, Müslüman çocukların ahiretteki durumları meselesinde de uygulanmaktadır.¹⁵ Ayrıca Birgivî, meseleleri ele alırken kendi özgün taksimlerinin yanında geçmiş âlimlerin tasniflerini de kullanmaktadır. Örneğin müşriklerin çocuklarının ahiretteki durumlarıyla ilgili konuda, İmam Nevevî'nin üçlü sınıflamasını esas alırken diğer ulemanın beşli, altılı ya da sekizli ayrımlarını dikkate almaz.¹⁶ Ayrıca çoğu zaman kullandığı taksimleri, kendisinden aldığı âlime veya esere açıkça atıf yapmadan aktarır. Buradan hareketle Birgivî'nin kimi zaman tam olarak uymasa da genel itibarıyla Âdâbü'l-bahs ve'l-münâzara prensiplerini gözeterek aklî taksim yaptığı söylenebilir.

Birgivî, meseleyi taksim ettikten sonra kendi tercih ettiği görüşü destekleyen âlimlerin görüşlerine başvurarak konuyu ele alır. Özellikle çocukların anne-babaya sağlayacağı fayda, ölümlere dua etmenin ve sadaka vermenin tesiri, musibetlere sabretmenin faydaları gibi meselelerde ulemanın otoritesine dayanarak tercihini ortaya koyar. Müslüman ve müşrik çocukların ahiretteki durumları veya kabir azabı gibi tartışmalı meselelerde ise önce farklı görüşleri sıralar, ardından kendi görüşünü destekleyen ulemanın fikirlerini ve delillerini ayrıntılı şekilde zikreder.¹⁷ Hadisleri delil olarak kullandığı durumlarda, muarızlarının hadis rivâyetlerini de inceleyerek tercih sebeplerini ortaya koyup tartışmayı sonuçlandırır.

2.2.2. Bilgi Kaynakları ve İstidlal Yöntemi

Birgivî, risalesinde açıkça delil kavramının tanımını yapmaz veya sem'iyât meselelerinde nasıl bir delil anlayışı benimsenmesi gerektiğini teorik olarak tartışmaz.

¹⁵ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 150-151.

¹⁶ Hafızullah Genç - Osman Aydın, “Hadis ve Kelam İlimleri Açısından Müşrik Çocuklarının Ahiretteki Durumları I: ‘Cennetlik Oldukları Görüşleri Özelinde”, *İslami Araştırmalar Dergisi* 32/3 (2021), 648.

¹⁷ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 150-151.

Ancak farklı meselelerde yaptığı yorumlar ve çeşitli âlimlerden aktardığı deliller, onun delil anlayışına dair ipuçları sunmaktadır. Ona göre delil, herhangi bir şüpheye yer bırakmayacak ölçüde açık ve güçlü olmalıdır.¹⁸ Delil bilgi kaynaklarının haber kısmından geldiğinde ise bu delillerin anlamlarının açık ve üzerinde tartışmaya mahal vermeyecek derecede zâhir olması gerekir.¹⁹ Özellikle gayb alanına ilişkin meselelerde katî delil şartını benimseyen görüşü tercih etmektedir.²⁰

Üzerinde durulması gereken önemli hususlardan birisi de Birgivî'nin haberleri kullanmasıdır. Birgivî, risalesinde tercih ettiği görüşleri savunmak için kelâm ilminde bilgi kaynağı olarak kabul edilen habere sıklıkla başvurur. Onun kullandığı haber kavramı, yönteminden anlaşıldığı üzere mütevâtir ve haber-i vâhid türlerini kapsamaktadır. Görüşlerini desteklemek veya karşıt görüşleri çürütmek amacıyla âyet, hadis, icma gibi kaynakların yanı sıra ulemadan aktardığı nakilleri kullanır.²¹

Hadis rivâyetleri konusunda seçici davranan Birgivî, örneğin Müslüman çocukların ahiretteki durumuyla ilgili hadisleri aktarırken, konuyla ilgili diğer hadisleri görmezden gelir ve bu tutumunun sebebini açıklamaz.²² Bu durum, bazen kendisinden önce meseleyi ele alan kaynaklara bağlı kalması, bazen de tercih ettiği hadislerin diğerlerine göre daha kuvvetli ve kesin olduğunu düşünmesi ile ilgili olabilir.

Hadis rivâyetlerinde görülen bir diğer durum ise muarızlarına karşı hadis ilminin muhtelifü'l-hadîs dalına başvurarak nesih, te'lîf veya tercih gibi çözümler kullanır. Bu yöntemi bilinçli bir metot olarak benimsemesinden çok, ihtilaflı hadis meselelerinde Buhârî şârihlerinin eserlerine sıkça atıfta bulunmasına bağlamak mümkündür. Onun bu yöntemi, ilmî otoriteye dayanarak kendi tercih ettiği görüşlere meşruiyet kazandırmak şeklinde yorumlanabilir. Bu yüzden risalesi boyunca fıkıh, hadis, kelâm ve tasavvuf eserlerindeki görüşleri alıntılarla sem'iyât konularında habere dayalı tartışmalar yürütmektedir.²³

Birgivî'nin bu risalede haber merkezli bir yöntem izlemesi, ele aldığı meselelerin kelâm ilminin sem'iyât alanına ait olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Birgivî'nin, selefi olarak değerlendirilmesi yalnızca bu risaledeki haber odaklı yöntemine dayanılarak mümkün görünmemektedir.

2.2.3. Delillerde Ortaklık: Kâdî Abdülcebâr ve Birgivî

¹⁸ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 134.

¹⁹ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 115.

²⁰ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 106.

²¹ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 105-107.

²² Selim Demirci, "Kelâmî Bazı İhtilafların Kaynağı Olarak Hadisler Müslüman Olmayanların Bulûğ Çağına Ermeden Ölen Çocuklarının Ahiretteki Durumuna Dair Bazı Rivayetler", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50/50 (2016), 144-154.

²³ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 105-108, 114, 116, 119.

Birgivi’yi öne çıkaran durumlardan biri, Müslümanların çocuklarının cennette olduğuna dair kullandığı deliller ile Mu’tezile’den Kâdî Abdülcebbâr (öl.415/1025)’ın aynı konuda başvurduğu deliller arasındaki benzerliktir. Bazı âyet²⁴ ve fitrat hadisi gibi naklî delillerin her iki tarafta da aynı şekilde kullanılması²⁵ bu benzerliğin delil seçiminde ve yönteminde ortaya çıktığını göstermektedir. Her iki âlim de naklî delilleri akli yorumlarla destekleyerek meseleye çözüm üretmeyi amaçlamıştır.

Böylesi bir benzeşimden hareketle “Birgivi, Kâdî Abdülcebbâr’dan etkilenmiş midir?” sorusu gündeme gelebilir. Bu soruya cevap ararken ikisinin delil kullanımında dikkate aldığı üst anlam dünyasını incelemek gerekir. Kâdî Abdülcebbâr’ın delillerini ele aldığımızda, meseleyi “ilah ve zorunluluk ilişkisi” çerçevesinde işlediğini görürüz. Önce zulüm tanımı yapar ve bu tanımdan yola çıkarak zulmü kabih olarak değerlendirir. Ardından, zulüm fiilini “zorunlu” ve “mümkün” varlıklara uyarlayarak bu fiilin ilaha nispet edilmesinin imkânsız ve çirkin olduğunu savunur. Bu yöntemi, müşriklerin çocuklarının âhiretteki durumuna dair çıkarımlarına uygulayan Kâdî Abdülcebbâr, delil olarak sunduğu nakillerle söz konusu zorunlu ilişkinin kendisini bu sonuca götürdüğünü göstermeye çalışır.²⁶

Birgivi’de ise aynı nakiller, Kâdî Abdülcebbâr’inkine benzer bir “zulüm–kabih–ilah” ilişkisi üzerinden yorumlanmaz. Aksine, zikrettiği âyet ve hadislerin açık bir anlam taşıdığını ve geçmiş âlimlerin bu konuda ittifak ettiklerini belirtir. Nakillerin açıklanmasında “yetişkin ve çocuk arasındaki mîsak ilişkisi”, “ulema arasındaki icma”, “teklif ve peygamber göndermenin zorunlu sonucu” ile “günah–küçük çocuk ilişkisi” gibi farklı yönleri vurgulayarak, müşrik çocuklarının cennette oldukları yönündeki tercihinin delil arar.²⁷

İki âlim arasındaki yöntem farkını gösteren bir diğer örnek, Hz. Hatice’nin Câhiliye devrinde ölen iki çocuğun âkıbeti hakkındaki sorusuna Rasûlullah’ın “Onlar cehennemdedir” şeklinde cevap verdiğini aktaran hadistir. Kâdî Abdülcebbâr, “bir bilginin, itikad bile olsa vakıya uygun bir kesinlik gerektirmesi kabulünden hareketle” haber-i âhadın kesinlik konusundaki sorunları dolayısıyla hadise metodik sınırlamalarla yaklaşır. Ayrıca hadis sahih kabul edilse bile, Arap şiirinden yararlanarak hadisteki “çocuk” ifadesinin bulûğa ermiş kimseleri kastedebileceğini ileri sürer.²⁸

Birgivi’de ise hadisin yorumu metodik bir tartışma bağlamında ele alınmaz; hadisin sıhhatine dair bir muhakeme yürütülmez. Onun yerine, isim vermeden bazı Buhârî

²⁴ Kur’ân-ı Kerîm Meâli, el-İsrâ 17/15, el-En’am 6/162.

²⁵ Kâdî Abdülcebbâr b. Ahmed el-Hemedânî el-Esedâbâdî Kâdî Abdulcebbâr, *Şerhu’l-Usûli’l-hamse*, thk. Ahmed b. el-Hüseyn b. Ebi Haşim (Beyrut: Dâru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, 2001), 123.

²⁶ Kâdî Abdulcebbâr, *Şerhu’l-Usûli’l-hamse*, 322.

²⁷ Birgivi, *Resâilu’l-Birgivi*, 107.

²⁸ Kâdî Abdulcebbâr, *Şerhu’l-Usûli’l-hamse*, 324.

şârihlerinin bu sözün Hz. Peygamber'in geçici bir içtihadı olduğu, ancak sonradan diğer deliller ve yorumlar ışığında geçerliliğini kaybettiği görüşünü aktarır. Böylece Birgivî, hadisi belirli bir geleneğin çerçevesinde anlamlandırmak gerektiğini vurgulayarak bu rivâyetin müşrik çocuklarının cehennemde olduğuna dair delil gösterilmesini eleştirir.²⁹

Bu bilgilerden hareketle Birgivî'nin Kādî Abdülcebbâr'dan etkilendiğini söylemek gerçekçi değildir. İki âlim, benzer meselelerde aynı delilleri (haber ve akıl) esas almakla birlikte sonuca ulaşma süreci farklı kavramsal ilişkiler ağı etrafında gerçekleştiği için aralarında anlamlı bir benzeşme bulunduğunu iddia etmek güçtür.

3. “RİSÂLE FÎ BEYÂNÎ AHVÂLÎ ATFÂLÎ'L-MÜSLİMÎN” İSİMLİ ESERİN FIKIH İLMİNDEKİ YERİ

Bu bölümde bahsi geçen eserde ele alınan temel fikhî meseleler üzerinde durulacaktır. İlk olarak, küçük yaşta vefat eden çocuklar hakkındaki farklı âlim görüşleri incelenecek; ardından kabir ziyareti ile ilgili bazı meseleler değerlendirilecektir. Ayrıca, ölümler için verilen sadaka ve edilen duaların ahiret hayatına olan etkileri ele alınacak, son olarak ise karşılaşılan musibet ve zorluklar karşısında sabrın fikhî ve manevi boyutları üzerinde durulacaktır.

3.1. Alimlerin Küçük Yaşta Ölen Çocuklar Hakkındaki Görüşleri

Erken yaşta ölen çocukların ahiretteki durumuyla ilgili ulemanın görüşlerini paylaştığı bu bölümde, Peygamber çocuklarının ittifakla cennette, Müslüman çocuklarının cennette ya da durumlarının bilinemeyeceği (tevakkuf), müşrik çocuklarının ise cehennem, cennet ya da durumlarının bilinemeyeceğine dair görüşler paylaşılmaktadır.³⁰

Birgivî, âyet ve hadisler üzerinden aktardığı bu görüşlerin herhangi bir fikhî değerlendirmesini veya açıklamasını yapmaz. Konuyla ilgili hadisler arasında teâruz bulunmakla birlikte müellif bu ihtilâfa temas etmeyip yalnızca naklî görüşlerle yetinmiştir. Onun bu yöntemi benimsemesi, küçük çocukların ahirette ebeveynine şefaathçi olması ve musibet karşısında sabra teşvikten kaynaklanmış olabilir. Ayrıca Müslüman çocuklar hakkında hükmün cennet veya tevakkuf arasında olması da onun bu konuda tartışmaya girmesini engellemiş olabilir. Ayrıca eserine bu konuyla başlaması onun psikolojik durumunu ortaya koymasından önemlidir. Konular incelendiğinde, onun yaşadığı süreci kaleme aldığı görülmektedir. Önce çocuğunun ahiretteki durumunu tespit etmeye çalışan baba Birgivî, sonra berzah alemindeki ruhların durumunu açıklar. Daha sonra kabir ziyaretine değinir ve çocuğu için yapabileceği hayır ve hasenat işlerini aktarır. En son bölümde de kendisine düşenin sabretmek ve ecrini Allah'tan beklemek olduğunu ifade eder. Bu yönüyle eser tam bir cenaze ilmihali görüntüsü de vermektedir.

²⁹ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 107.

³⁰ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 105-106.

Fıkıh ilmî açısından bu başlık altında işlenen en önemli konu teklif yani ehliyet meselesi olup kişinin dünya ve ahirette sorumluluğuyla doğrudan ilgilidir. Kanaatimizce, eserin başlığında geçen *etfal* kelimesi bu konuda önemli ipuçları vermektedir. *Tıfl* kelimesinin çoğulu olan *etfâl* ile kastedilen buluğ çağına ermemiş çocuktur. Nas merkezli bir fıkıh anlayışı benimseyen Birgivi’nin bu konuda üslubunu devam ettirmektense usûlcülerin eserlerinden alıntılar yaparak açıklamalarda bulunması daha isabetli olabilirdi. Zira mezheplerin bu konudaki görüşleri fıkıh kaynaklarında tartışılmış ve ortaya konulmuştur.³¹

3.2. Kabir Ziyareti ve İlgili Bazı Konular

Bu başlık altında, erkeklerin ve kadınların kabir ziyareti, kabir başında Kur’an-ı Kerim okunmasının hükmü, kabristanlara türbe ve mescit inşa edilmesi, ölüye telkin verilmesi uygulaması ile kabir ziyareti adabına ilişkin esaslar fıkıh ilmî çerçevesinde detaylı biçimde ele alınmaktadır. Her bir konu, mezheplerin görüşleri, rivâyetler ve dinî prensipler doğrultusunda değerlendirilmekte; özellikle ibadetlerin mahiyeti, tevhid inancı ve bid’at olgusu göz önünde bulundurularak sistematik bir yaklaşımla analiz edilmektedir.

Birgivi’ye göre kabir ziyareti caizdir; nitekim yaptığı nakillerle bunun sünnet ve müstehap olduğu görüşünü benimsediği görülür. Zira ziyaretçi bu ziyarette ölen kişinin ölümden önceki haliyle defnedildikten sonraki halini ve vücudundaki değişimleri tasavvur ederek ibret almaktadır. Ayrıca müellif, Hz. Peygamber’in bazı Müslümanların kabirlerini ziyaret etmesini delil göstererek kabir ziyaretinin caiz olduğunu savunur.³² Onun bu görüşü fukahanın çoğunluğuyla örtüşmektedir; zira mezheplerin çoğu erkekler için kabir ziyaretinde bir beis olmadığını ve bu davranışın müstehap olduğunu kabul ederler. Fukaha bu konuda Hz. Peygamber’in kabirleri ziyaretten menedip daha sonra da ziyarete izin verdiği hadis³³ ile onun Bakî Mezarlığı’na yaptığı ziyaretleri³⁴ delil kabul etmişlerdir.³⁵

³¹ Ebü’l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî el-Mergînânî, *el-Hidâye*, thk. Talâl Yusuf (Beyrut: Dâru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, t.y.), 3/281; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî İbn Abdülberr en-Nemerî, *el-Kâff fî Fıkhi Ehli’l-Medine*, thk. Muhammed el-Morîtânî (Riyâd: Mektebetü’r-Riyâd el-Hadîse, 1400), 1/330-332; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Müri en-Nevevî Nevevî, *el-Mecmû’ Şerhu’l-Mühezzeb*, thk. yok (Beyrut: Dâru’l-Fikr, t.y.), 17/403; Ebû Muhammed Muvaffaküddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâli el-Makdisî İbn Kudâme, *el-Muğni*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki - Abdulfettah el-Haluv (Riyâd: Âlemu’l-Kutub, 1417), 1/447 ve 350-351.

³² Birgivi, *Resâilu’l-Birgivi*, 119.

³³ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnâvût - Adil Mürsid (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1421), 38/113, 23005.

³⁴ Müslim, *el-Câmi’u’s-Sahih*, Cenâiz, 102.

³⁵ Nevevî, *el-Mecmû’ Şerhu’l-Mühezzeb*, 5/309; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân el-Hattâb er-Ruaynî Hattâb, *Mevâhibü’l-Celîl li-Şerhi Muhtasarı Halîl* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1412), 2/237; Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn Buhûtî, *Keşşâfü’l-Kinâ’ ‘an Metni’l-İknâ’* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, tarih yok), 2/151; Ebü’l-İhlâs Hasen b. Ammâr b. Alî eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Mısrî Şürünbülâlî, *Merâkil-Felâh Şerhu Nûril-İzâh*, thk. Naîm Zarzûr (Beyrut: el-Mektebetü’l-Asriyye, 1425), 229; Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dimaşkı İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr ‘ale’d-Dürri’l-muhtâr*, thk. yok (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1412), 2/242.

Ayrıca, onun bu risalede ortaya koyduğu bu görüş *ziyâretü'l-ḳubûr* isimli risalesinde ortaya koyduğu görüşünden farklıdır. Zira o, bahsi geçen risalede kabir ziyaretinin mekruh olduğu hatta aşırıya giden ritüellerin yapılması durumunda şirke yol açtığı gerekçesiyle haram görmektedir.

Kadınların kabir ziyareti ve cenaze namazı kılması meselesine gelince, bu konuda ulema arasında ihtilaf olduğunu belirten Birgivî, ilgili görüşleri ve delillerini aktarır. Risalede aktarıldığına göre, bazı âlimler, Hz. Peygamber'in kabirleri ziyaret eden kadınlara lânet ettiğine dair rivayeti esas alarak kadınların kabir ziyaretini caiz görmemişlerdir. Buna karşılık diğer bazı âlimler ise söz konusu hadisin, kadınlara kabir ziyareti izni verilmeden önceki döneme ait olduğunu ve daha sonra nesh edildiğini ileri sürerek bu ziyaretin kadınlar için de caiz olduğunu savunmuşlardır. Bir kısım ulema ise kadınların sabrının az olması ve çok bağışmalarından dolayı ziyaretleri kerih görmüştür. Ayrıca cenazeye tabi olmak yani ölümünden defnine kadar geçen süreçte gerçekleştirilen yıkama, kefenleme, cenaze namazı ve defin işlemlerinde kadınlara izin verilmemiştir. Ancak fitnesi olmayacak bir kadın bu yasaktan istisna edilmiştir; mesela Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza'nın kızı her yıl babasının kabrine gelip tamir etmesi ve düzenlemesi kadınlar için bunun caiz olduğuna işaret etmektedir.³⁶ Bu konuda mevcut görüşleri aktaran Birgivî, yaptığı tüm bu açıklama ve değerlendirmelerdeki görüşlerin kimlere ya da hangi mezheplere ait olduğunu belirtmez. Ancak Maliki ve Şafî mezhepleri, kabir ziyareti esnasında kadınların ağlama, feryat gibi duygusal tepkilere daha yatkın olmasından dolayı bu ziyaretlerin uygun olmayan davranışlara yol açma ihtimalini sebep göstererek mekruh kabul etmiştir.³⁷ Hanefî mezhebine göre kadınların kabir ziyareti, erkeklerde olduğu gibi mendup kabul edilmekle birlikte, bu fiilin hükmü, ziyaretin amacına bağlı olarak şekillenir. Buna göre, kabir ziyaretinin ağlama, feryat etme veya yas tutma gibi duygusal tepkilerle değil; ibret alma, ölümü tefekkür etme ve vefat eden kimseler için dua etme amacıyla gerçekleştirilmesi gerekir. Bu çerçevede, genç kadınların kabir ziyareti mekruh sayılırken yaşlı kadınların ziyaretinin caiz olduğu belirtilmiştir.³⁸ Hanbelîler'de ise kadınların kabir ziyareti genel olarak mekruh görülür; ancak ziyaret esnasında ağlama, yüksek sesle feryat etme gibi dinen haram sayılan fiillerin meydana gelmesi durumunda, bu ziyaret haram hükmünü alır.³⁹ Bu

³⁶ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 119.

³⁷ Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, 5/310; Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhîrî Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Me'ânî Elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415), 2/57; İbn Abdülberr en-Nemerî, *el-Kâfi*, 1/283; Hattâb, *Mevâhibü'l-Celîl*, 3/150; Ebû Ömer Cemâluddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî İbn Abdilberr, *el-İstizkârü'l-Câmi' li-Mezâhibi Fuḳahâ'i'l-Emşâr ve 'Ulemâ'i'l-Aḳtâr fîmâ Tezâmmenehü'l-Muvaḳta' min Me'ânî'r-Re'y ve'l-Âşâr* (Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1421), 1/184.

³⁸ Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1414), 24/10; Şürübülâlî, *Merâkıl-Felâh Şerhu Nûril-İzâh*, 228.

³⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 3/523.

konuda Hz. Peygamber’in kabir ziyareti yapan kadınları lanetlemesiyle ilgili hadisi⁴⁰ ile diğer bazı rivâyetleri delil getirirler. Ayrıca Hz. Peygamber’in ve diğer peygamberlerin kabirlerini kadınların ziyaret etmesi ise istisna kabul edilerek mendup sayılmıştır.⁴¹

Kabir ziyaretinde abdestli olunması, kabre girerken önce selam verilmesi ve kendilerinin en sonunda oraya gideceğinin belirtilmesinden sonra Fatıha suresi, Teğabün suresi veya Yasin suresi gibi özel surelerin ya da Kur’an’dan kolay gelen bir yerin okunması tavsiye edilmiştir.⁴² Ebu Hanife kabirlerin yanında Kur’an okunmasını kerih görürken, İmam Muhammed (öl. 189/805) mekruh görmemiştir. Hanefi mezhebinde kabul gören görüş İmam Muhammed’in görüşüdür. Gazzâlî de Kur’an okunmasında bir sakıncanın olmadığını belirtmiştir.⁴³ Ayrıca kabir ziyareti esnasında, ziyaretçinin kibleye yönelerek, ölünün yüz hizasında durup selam verme adabına uygun şekilde onu selamlaması tavsiye edilmiştir. Kabre dokunmak, öpmek ve meshetmek ise uygun görülmemiştir; çünkü bu tür davranışların Hristiyanlara ait geleneklerden olduğu ifade edilerek bunlardan kaçınılması öğütlenmiştir.⁴⁴ Telkin konusuna gelince, İmam Şafî’nin de içinde olduğu çoğu alim müstehap gördüğünü söyler.⁴⁵ Eserinde konuyla ilgili ihtilafları zikreden Birgivi, bu bölümde sadece görüş farklılıklarını zikretmekle kalmayıp görüş sahiplerine de atıfta bulunur. Fıkıh meselelerinde yapılan incelemelerde son derece önemli bir husus olan eser, yazar ya da mezhep görüşüne atıfta bulunulması hususu burada başarılı bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu hususta mezhep içi ihtilafa da değinen Birgivi, fakih kimliğini başarıyla ortaya koymaktadır.

Kabirde namaz kılınması, kubbe yapılması veya taş konması konularında ise kabrin üzerine içinde namaz kılınması için mescit bina edilmesi, kabre gölgelik ve kubbe yapılması kerih görülmüştür; çünkü ölüyü ancak ameli gölgeler. Ancak kabrin tanınması için taştan bir işaret konmasında bir beis yoktur; çünkü bundan maksat kişilerin ölülerinin kabrini tanınması, onun için dua etmesini kolaylaştırıp diğer insanların ayaklarıyla kabre basmasını engellemektir. Eğer böyle yapılmazsa ya o kabrin yerine başka bir kabir kazılır ya da ziyarete gelen kimse aradığı kabri bulamaz ve ziyaret edemez. Kabrin yok olmasından sonra tamir ve imar edilmesi Müslümanların haklarından bir hak olarak kabul görmüştür. Hz. Hamza’nın kızının her yıl babasının kabrine gelip orayı düzeltmesi kabrinin silinip gitmesini ve unutulmasını engellemek amacıyla⁴⁶

⁴⁰ Tirmizî, *el-Câmi’u’s-Şâhih*, Cenâiz, 1056.

⁴¹ Ebü’l-Bekâ Kemâlüddîn Muhammed b. Mûsâ b. İsâ el-Kâhirî eş-Şâfiî Demîrî, *en-Necmü’l-vehhâc fî Şerhu Minhâci’t-tâlibîn*, thk. yok (Cidde: Dâru’l-Minhâc, 1425), 3/113.

⁴² Birgivi, *Resâilu’l-Birgivi*, 120-122.

⁴³ Birgivi, *Resâilu’l-Birgivi*, 123.

⁴⁴ Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *İhyâü Ulûmi’d-Dîn*, thk. yok (Beyrut: Dâru’l-Marife, ts.), 4/491; Birgivi, *Resâilu’l-Birgivi*, 122.

⁴⁵ Birgivi, *Resâilu’l-Birgivi*, 124.

⁴⁶ Birgivi, *Resâilu’l-Birgivi*, 124-125.

Fıkıh ilmî açısından kandil yakma, türbe yapma, kabre yönelerek ibadet etme gibi uygulamalar bid’at sayılmış ve tevhid inancına zarar verebileceği gerekçesiyle nehyedilmiştir. Mezhepler, bu tür davranışlara karşı maslahat, makâsîd ve sedd-i zerâi ilkeleri doğrultusunda sınırlandırıcı bir yaklaşım benimsemiştir. Kabir yüksekliği konusunda Hanefî, Mâlikî ve Hanbelîler, Hz. Peygamber’in kabrine dayanarak tesnîm (kabri deve hörgücü gibi yapmak) uygulamasını müstehap saymış; Hanbelîler bir karıştan fazlasını mekruh, Şâfiîler ise yüzeyin düz olmasını (testîh) daha faziletli görmüştür. Dârülharp’teki Müslüman kabirlerinin belirgin yapılmaması gerektiği yönünde Şâfiî ve Hanbelî görüşleri de mevcuttur.⁴⁷ Kabre çakıl taşı koyma ise Hanefî, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre mendup görülmüş; bu uygulama Hz. Peygamber’in bazı sahabilerinin kabirlerinde yaptığı rivayetlerle⁴⁸ desteklenmiştir.⁴⁹ Ayrıca, kabir üzerine bina yapma meselesinde Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler bu tür yapıların inşasını mekruh; Hanefîler ise süs amacıyla yapılanı haram, koruma amacıyla yapılanı mekruh saymıştır.⁵⁰ Ahmed b. Hanbel gibi âlimler, rivayetten⁵¹ de hareketle kabir üstüne gölgelik kurmayı dahi mekruh kabul etmiştir.⁵²

Bu başlık altındaki tüm konular incelendiğinde, Birgivi’nin *Ziyaretü’l-ḳubûr* risalesinin aksine bu risalesinde çok fazla ihtilaflara ve fikhî açıklamalara girmediği görülmektedir. Onun bu üslubu benimsemesinde Hanefî mezhebini benimsemesi ya da görüşlerinin istikrar etmesi sebep olmuş olabilir. Zira bahsi geçen risalesinde İbn Kayyim el-Cevziyye (öl. 751)’den yaptığı alıntılar onun kabir ziyaretleri konusunda Hanbelî mezhebi etkisinde kaldığı izlenimi vermektedir.⁵³ Kanaatimizce bu iki ihtimalin yanında onun metni oğlunun kaybından kaynaklanan psikolojik bir durum ve tedrisinde ulaştığı ilmî olgunluk da bunda etkili olmuştur. Özellikle *Ziyaretü’l-ḳubûr* risalesinde benimsediği sert ve tepkisel tutum bu eserde ılımlı bir üsluba dönmüştür.

3.3. Ölüler İçin Verilen Sadaka ve Edilen Duaların Etkisi

⁴⁷ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî Nevevî, *Ravzatü’t-Tâlibîn ve ‘Umdetü’l-Müttakîn* (Beyrut: el-Mektebu’l-İslâmî, 1412), 2/136; Buhûtî, *Keşşâfü’l-Kinâ*, 2/138; Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafê Desûkî, *Hâşiye ‘ale’s-Şerhi’l-kebîr* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, ts.), 1/418; İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 1/601.

⁴⁸ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübra*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1424), Cenâiz, 6741; Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî Bezzâr, *el-Müsned*, thk. Mahfûz er-Rahman Zeynu’l-Allah vd. (Medine: Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, 2009), 9/273-274, 3822.

⁴⁹ Buhûtî, *Keşşâfü’l-Kinâ*, 2/138; İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 2/237.

⁵⁰ İbn Abdülber en-Nemerî, *el-Kâfi*, 1/283; Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes’ûd b. Muhammed el-Ferrâ’ el-Begavî (Begavî, *et-Tehzîb*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Mu’avvad (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1418), 2/446; Buhûtî, *Keşşâfü’l-Kinâ*, 2/139; İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr*, 2/237.

⁵¹ Buhârî, *Buhârî*, Cenâiz, 1360-1361.

⁵² Buhûtî, *Keşşâfü’l-Kinâ*, 2/139.

⁵³ Birgivi, *Resâilü’l-Birgivi*, 155.

Ölümler için verilen sadaka ve edilen duaların faydası konusunda iki farklı görüşün mevcut olduğunu⁵⁴ ifade eden Birgivî, görüşleri şu şekilde aktarmaktadır:

- a. Fayda sağlamaz; Mutezile'nin savunduğu bu görüşe göre ölümler için yapılan hayır hasenatlar onlara ulaşmaz; çünkü âyette “*İnsan için ancak kendi yaptığı için karşılığı vardır.*”⁵⁵ buyurulmakta ve kişinin kendi amelıyla hesaba çekileceği belirtilmektedir.
- b. Fayda sağlar; çoğunluğun sahip olduğu görüşe göre ölümler için verilen sadaka ve edilen dualar onlara ulaşır ve fayda verir. Birgivî savunduğu bu görüş karşısında olan Mutezile'ye cevap verir. Ona göre bu fiilleri gerçekleştiren kimse ölünün vekili konumundadır ve amelleri ölüye ulaşır. Ayrıca İbn Abbas'tan aktarıldığına göre bu âyetin hükmü “*İman eden, soylarından gelenlerin de aynı iman ile kendilerini izledikleri kimselerin yanlarına bu zürriyetlerini katacağız; bununla birlikte kendi amellerinden de bir şey eksiltmeyeceğiz. Herkes kendi yapıp ettiğinin hesabından kendisi sorumlu olacaktır.*”⁵⁶ âyetiyle nesh edilmiştir.⁵⁷ Bu konuda Mâverdî'den yaptığı alıntıyla⁵⁸ da görüşünü desteklemiştir.⁵⁹

Birgivî, ölümler için gerçekleştirilen bazı amellerin onlara fayda sağlayacağını belirtmiş ve bu hususta öne çıkan uygulamaları özetle ortaya koymuştur. Ona göre vefat eden kimseler için en büyük hayır ve fayda, onların cenazeleri için kılınan namaz ile kendileri adına yapılan dualardır. Özellikle cenaze namazına katılan kişi sayısının fazlalığı, vefat eden kimse için daha fazla rahmet vesilesi olmakta ve bu durum, ölünün uhrevi açıdan istifadesini artırmaktadır. Hz. Peygamber'e atfedilen bazı rivayetlerde, vefat eden kişinin, hayattaki yakınları ve dostlarından hayır dua beklediği, bu duaların kendisine ulaştığı ve bunların birer hediye mahiyetinde kabul edildiği ifade edilmiştir.⁶⁰ Fıkıh literatürü açısından bakıldığında, dua ve sadaka gibi amellerin sadaka-i câriye kapsamında değerlendirildiği ve ölen kişiye sevap kazandıracağı yönünde ittifak bulunmaktadır. Dolayısıyla bu tür ibadetlerin vefat eden kimseler adına yapılması hem meşrudur hem de uhrevi fayda sağlayıcı niteliktedir.⁶¹

3.4. Karşılaşılan Musibet ve Zorluklar Karşısında Sabrın Faydası

⁵⁴ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 130.

⁵⁵ *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, en-Necm 53/39.

⁵⁶ *Kur'ân-ı Kerîm Meâli*, et-Tûr 52/21.

⁵⁷ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 130.

⁵⁸ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419), 8/298-299.

⁵⁹ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 133.

⁶⁰ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 133-134.

⁶¹ Mâverdî, *el-Hâvi'l-Kebîr*, 8/299; Nevevî, *Ravzatü't-Tâlibîn*, 6/202; Hattâb, *Mevâhibü'l-Celîl*, 3/14-16, 4/525; Buhâtî, *Keşşâfü'l-Kınâ*, 2/111-114; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr*, 2/210.

Birgivî, nakillere bolca başvurduğu bu bölümde musibet, hastalık ve diğer zorluklara karşı gösterilen sabrın günahlara kefarete olduğunu vurgulamıştır.⁶² Özellikle, Hz. Eyüp'ün kıssasına dair yaptığı detaylı alıntıda başa gelen zorluklara sabredilmesi halinde büyük mükafatların verileceğini söylemiştir.⁶³ Ayrıca Allah'ın sevdiği kulları hastalık, yokluk ve diğer musibetlerle imtihan ettiğine işaret etmiştir. Başa gelen ve hoş gitmeyen tüm bu zorluklara sabredilmesi sonucunda birçok hayır vardır; çünkü her üzüntüyle beraber bir kurtuluş ve her zorlukla birlikte bir kolaylık vardır.⁶⁴

Yaşadığı acı kaybın tesellisini bulduğu bu bölümde Birgivî, musibete uğrayan kişinin yapması gerekenleri de paylaşmaktadır. Alınan ölüm haberinde “Allah'a aitiz ve O'na döneceğiz”⁶⁵ denmesi sünnettir. Yine musibete uğrayan kimsenin iki rekât namaz kılıp sonrasında “Allah'ım neyi emrettiysen yaptık ve sabırla yardım istedik. Bize vaat ettiğini yerine getir.” demesi sünnettir.⁶⁶ Birçok peygamber ve salih kimsenin musibetlerle imtihan olduğunu aktaran Birgivî, bu konuda yalnız olmadığını da okuyucuya hissettirmektedir. Bununla birlikte musibete uğrayan kimsenin yapmaması gereken davranışlar da aktarılmıştır. Bu yanlış davranışların başında dövünerek yas tutmak, saç kesmek, bağırarak, sesli ağlamak, elbisesini yırtmak ve haddi aşacak şekilde ağıt yakmak gelmektedir; çünkü bunların hepsi cahiliye âdetidir. Ancak ölüye karşı rahmet ve şefkat duygularıyla ağlamak, ayrıca onun içinde bulunduğu hâl—yani sorulacak sorular ve muhtemel cezalar—nedeniyle üzülme ve ağlamakta herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.⁶⁷

SONUÇ

Birgivî'nin erken yaşta vefat eden çocukların dinî hükümlerine dair kaleme aldığı risalenin kelâm ve fıkıh ilimleri açısından incelendiği bu çalışmada, eserin sistematik bakımdan son derece başarılı bir yapıya sahip olduğu ve kabir ziyaretine kökten bir karşı çıkış sergilemediği görülmüştür. Aksine, müellifin kabir ziyaretine dair ifadelerinde, ziyaret adabının öğretilmesi ve ölüm hakikatine dikkat çekilmesi hedeflenmiş; bu yönüyle risale, ahlâkî ve edep merkezli bir nasihat metni niteliği kazanmıştır. Risalenin tam anlamıyla bir kelâm ve fıkıh metnine dönüşmemesinin temel sebebi, Birgivî'nin psikolojik teselli ve ahlâkî yönlendirme boyutunu sürekli göz önünde tutmasıdır. Bu nedenle kelâm ve fıkıh ilimlerindeki yöntemlere bağlı kalmaya çalışırken, aynı zamanda ilk dönem zâhidleri ve mutasavvıflarından alıntılar yapması, risalenin ahlâkî ve psikolojik boyutlarının da olduğuna işaret etmektedir. Geniş bir kaynakçadan faydalanan Birgivî'nin, kısmen sufi bir tutum içerisinde olup herhangi bir gruba karşı reddiye ve eleştiri üslubundan kaçındığı da

⁶² Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 135-136.

⁶³ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 138-142.

⁶⁴ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 144-145.

⁶⁵ Kur'an-ı Kerim, Bakara 2/156.

⁶⁶ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 146.

⁶⁷ Birgivî, *Resâilu'l-Birgivî*, 150-151.

görülmektedir. Özellikle *Ziyaretu’l-Ğubur* isimli risalesiyle kıyaslandığında daha orta yollu bir tutum sergilediğı görölür. Birgivi kelâm ilminin muteber gördüğü bilgi kaynaklarından habere/nakle dayalı yöntemden faydalanmıştır. Bunun da sebebi ele alınan konuların sem’iyyât meselelerinden olmasıdır. Her ne kadar nakle başvursa da risalede akli taksimlere ve eleştirilere de rastlamak mümkündür. Birgivi’nin bu eserde benimsediğı yöntem dikkate alındığında ona Selefî bir kimlik atfetmek mümkün değildir; çünkü kullandığı kaynaklar ve tercih ettiğı görüşler sadece bir gruba ait değildir. Kelâm, fıkıh, tasavvuf kaynaklarıyla hadis kaynaklarından faydalanan müellif başka mezheplerin görüşlerine de yer verir. Birgivi’nin Müslümanların çocuklarının cennette olduğuna dair kullandığı deliller ile Kâdî Abdülcebâr’ın aynı konuda başvurduğu deliller arasında ciddi benzerlikler görünür. Ancak iki âlim, benzer meselelerde aynı delilleri (haber ve akıl) esas almakla birlikte sonuca ulaşma süreci farklı kavramsal ilişkiler ağı etrafında gerçekleştiğı için aralarında anlamlı bir benzeşme bulunduğunu iddia etmek güçtür. Eserle ilgili yapılabilecek olumsuz eleştiri bazı nakillerde kaynak göstermemesidir. Peygamber kıssalarını aktarırken herhangi bir atıfta bulunmaz. Ayrıca öğüt verip nasihatte bulunduğu bölümlerde teşbih ve teccim öğeleri içeren rivayetlere başvurmaktadır.

REFERENCES/KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnâvût - Adil Mürsid. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1. Basım, 1421.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî (. *et-Tehzîb*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali Muhammed Mu'avvad. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1418.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî. *es-Sünenü'l-Kübra*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1424.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr el-Basrî. *el-Müsned*. thk. Mahfûz er-Rahman Zeynu'l-Allah vd. Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1. Basım, 2009.
- Birgivi, Takiyüddin Mehmed. *Resâilu'l-Birgivi*. thk. Ahmed Hâdî el-Kassâr. Beyrut: Dâr'ul-Kutubi'l-İlmiyye, 2011.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi'u's-şâhih*. nşr. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 1422/2001.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *Keşşâfü'l-Kinâ' 'an Metni'l-İknâ'*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, tarih yok.
- Demirci, Selim. "Kelâmî Bazı İhtilafların Kaynağı Olarak Hadisler Müslüman Olmayanların Bulûğ Çağına Ermeden Ölen Çocuklarının Ahiretteki Durumuna Dair Bazı Rivayetler". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 50/50 (2016), 137-161.
- Demîrî, Ebû'l-Bekâ Kemâlüddîn Muhammed b. Mûsâ b. İsâ el-Kâhirî eş-Şâfiî. *en-Necmü'l-vehhâc fî Şerhu Minhâci't-tâlibîn*. thk. yok. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1. Basım, 1425.
- Desûkî, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Arafe. *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebîr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî. *İhyâü Ulûmi'd-Dîn*. thk. yok. Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.
- Genç, Hafızullah - Aydın, Osman. "Hadis ve Kelam İlimleri Açısından Müşrik Çocuklarının Ahiretteki Durumları I: 'Cennetlik Oldukları Görüşleri Özelinde". *İslami Araştırmalar Dergisi* 32/3 (2021), 642-663.
- Hattâb, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân el-Hattâb er-Ruaynî. *Mevâhibü'l-Celîl li-Şerhi Muhtasarı Halîl*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 3. Basım, 1412.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî. *el-İstizkârü'l-Câmi' li-Mezâhibi Fuḫahâ'i'l-Emşâr ve 'Ulemâ'i'l-Aḫḫâr fî mâ Tezâmmenehü'l-Muvaḫḫâ' min Me'âni'r-Re'y ve'l-Âşâr*. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1421.
- İbn Abdilberr en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî. *el-Kâfi fî Fikhi Ehli'l-Medine*. thk. Muhammed el-Morîtânî.

- Riyâd: Mektebetü’r-Riyâd el-Hadîse, 2. Basım, 1400.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. *Reddü’l-muhtâr ‘ale’d-Dürri’l-muhtâr*. thk. yok. Beyrut: Dâru’l-Fıkr, 1412.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî. *el-Muğni*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî - Abdulfettah el-Haluv. Riyâd: Âlemu’l-Kutub, 3. Basım, 1417.
- Kâdî Abdulcebbar, Kâdî Abdülcebbâr b. Ahmed el-Hemedânî el-Esedâbâdî. *Şerhu’l-Usûli’l-hamse*. thk. Ahmed b. el-Hüseyn b. Ebi Haşım. Beyrut: Dâru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, 2001.
- Mâverdî, Ebü’l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Hâvi’l-Kebîr*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1. Basım, 1419.
- Mergînânî, Ebü’l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî el-. *el-Hidâye*. thk. Talâl Yusuf. Beyrut: Dâru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, t.y.
- Müslim, Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi’u’s-Sahîh*. Beyrut: Dâru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, tarih yok.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî. *el-Mecmû‘ Şerhu’l-Mühezzeb*. thk. yok. Beyrut: Dâru’l-Fıkr, t.y.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî. *Ravzatü’t-Tâlibîn ve ‘Umdetü’l-Müttakîn*. Beyrut: el-Mektebu’l-İslâmî, 3. Basım, 1412.
- Semerkandî, Ebü’l-Leys İmâmü’l-hüdâ Nasr b. Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm es-Semerkandî. *Tenbih’l-Gafilîn bi Ahadîsi’l-Enbiyâ ve’l-Murselîn*. thk. Yusuf Ali Bedîvî. Dımeşk: Dâru İbn Kesîr, 3. Basım, 1921.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1414.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî el-Kâhirî. *Muğni’l-Muhtâc ilâ Ma’rifeti Me’ânî Elfâzi’l-Minhâc*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1. Basım, 1415.
- Şürünbülâlî, Ebü’l-İhlâs Hasen b. Ammâr b. Alî eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Mısrî. *Merâkıl-Felâh Şerhu Nûril-İzâh*. thk. Naîm Zarzûr. Beyrut: el-Mektebetü’l-Asriyye, 1. Basım, 1425.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî. *el-Câmi’u’s-Şahîh*. thk. Ahmed Şakir vd. Mısır: Matbaatü Mustafa el-Bânî el-Halebî, 2. Basım, 1395.